

NAM och Folkrättsdekaden

av Jan Bellander

Tioårsperioden 1990 – 1999 är FN:s årtionde för internationell lag, den s.k. Folkrättsdekaden. Följande nummer av "Världen och Vi" kommer att handla mycket om resultatet blev, nu 1999. Men vad ligger bakom den och hur kom den till?

Vad är NAM?

Förkortningen NAM står för Non-Aligned Movement (den icke-allierade rörelsen). Den kom till som en reaktion på det "kalla kriget", där många stater ställde upp antingen för USA eller för Sovjetunionen. Syftet med NAM var att visa världen att dessa två stormakter inte var allena rådande, och att (speciellt inom FN) ge tredje världen en starkare röst. Den första konferensen av icke-allierade statsöverhuvuden, vid vilken 25 stater var representerade, ägde rum i Belgrad, Jugoslavien, i **september 1961**, framförallt tack vare ett initiativ från Jugoslaviens president **Tito**. Han hade uttryckt farhågor för att den ökande kapprustningen kunde resultera i krig mellan Sovjet och USA. – Vid följande konferenser, som sedan dess ägt rum vart tredje år (senast 1998), ökade antalet deltagande utvecklingsländer, som i dag är 113.

Vid 1964 års konferens i Kairo, då 47 länder var representerade, fördömde många västerländsk kolonialism och kvarvarande militära installationer. Vid följande konferenser blev politiska frågor mindre betydelsefulla, och tonvikten kom istället att ligga på globala problem, både ekonomiska och andra.

Folkrättsdekaden

Ett betydelsefullt initiativ för ett globalt accepterande av internationell rätt tog NAM i juni 1989 vid ett extra ministermöte i Haag, säte för den Internationella Domstolen ICJ. Det var ett möte, som avsåg att stärka domstolens roll och som man hoppades skulle få djupgående betydelse för en framtida värld i fred. Mötet understöddes av regeringarna i de c:a 100 länder som då var anslutna till NAM. Även några stater, som inte är med NAM, bl a Sverige och Schweiz hade inbjudits att delta med observatörer.

Inför detta ministermöte tog Zimbabwes ambassadör vid FN kontakt med världsfederationsrörelsens FN-kontor i New York för att höra sig för om stöd från icke-statliga organisationer (NGOs).

Eftersom världsfederationsrörelsen ända sedan starten 1947 haft som mål ett globalt erkännande av Internationella Domstolen (vid sidan av FN:s utveckling till ett demokratiskt valt lagstiftande världsparlament) var det en självklarhet att man ville hjälpa till.

På kort tid organiserades ett NGO-forum i Haag parallellt med NAM:s ministermöte. Ett stort antal frivilliga och oberoende organisationer inom freds- och miljörelsen samt grupper verksamma för mänskliga rättigheter ställde upp. Organisationer som inte kunde sända representanter till Haag skrev uttalanden med stöd för NAM:s initiativ. Samtliga skriftliga uttalanden kopierades av sekretariatet för NGO-forum och överlämnades till vart och ett av de c:a 100 deltagande länderna. Diplomaterna och deras tjänstemän inbjöds till ett kontaktparty första kvällen och en representant för NAM orienterade om dess initiativ inför NGO-forum följande dag. Ett särskilt stöduttalande från NGO-Forums deltagare framfördes vid avslutningen av NAM:s ministermöte. NGO-Forums verkställande funktionär William Pace inbjöds senare till NAM:s ordinarie toppmöte när det hölls i Belgrad senare på hösten.

På det nationella planet i Sverige var det Sveriges Världsfederalister (SVF) som sände ut material med uppmaning om stödåtgärder till medlemmarna i Sveriges Fredsråd och till ett stort antal andra organisationer. För svenska organisationer, som är engagerade i vänortskontakter och projektarbeten i u-länder, innebar mötet i Haag en utmaning och en möjlighet som inte fick försummas.

Sedan förslaget om dekaden ingivits till FN:s Generalförsamling för att tas upp på dess dagordning, visade det sig att det inte var helt självklart att det skulle få allmänt stöd. Alarmsignaler sändes då ut från funktionärerna i NGO-forum med uppmaning till lobbyverksamhet i de länder där de frivilliga organisationerna var verksamma. Särskilt angeläget syntes det vara med opinionsyttringar i USA och andra västliga industriländer.

SVF (Sveriges Världsfederalister) skrev till dåvarande utrikesministern Sten Andersson och fick ett svar som var allmänt positivt men uttalade viss skepsis beträffande utlysandet av en dekad för främjandet av den internationella rätten. SVF etablerade samarbete med Utrikespolitiska Institutet, som på FN-dagen den 24 okt. 1989 anordnade en paneldebatt kring NAM:s förslag. Den deltagande representanten för UD, Ove Bring, – docent i folkrätt (numera professor vid Stockholms Universitet) – informerade om att de nordiska länderna nu enats om att gemensamt göra ett uttalande vid den avgörande debatten i november.

Det var ganska långtgående förslag som diskuterades vid NAM:s ministermöte i Haag och man hade i inbjudan vissa tankar om att själva agera i dekadens syfte. Under mötet reducerades ambitionsnivån något och krafterna koncentrerades på att få beslut i FN:s Generalförsamling om en dekad för internationell rätt. Förslag att frågan skulle tas upp till behandling ingavs och antogs på hösten.

Det visade sig emellertid att Generalförsamlingens sjätte utskott, som behandlar ärenden om internationell rätt, delegerat frågan till en arbetsgrupp, som manglade ner det ursprungliga förslaget från NAM så att det skulle bli acceptabelt utan omröstning. Resultatet blev ett principbeslut med fyra ganska allmänt formulerade syften (*se rutan här nedanför*).

De nordiska länderna hade från början deklarerat att upplysningsverksamhet, utbildning och forskning inom området internationell rätt bör vara ett viktigt inslag i dekadens program. Ett svenskt bidrag till detta var den kurs för yngre jurister från u-länder som

årligen kommer att genomföras vid Wallenbergs-institutet i Lund under ledning av professor Göran Melander. Kursomgångar med c:a 30 deltagare genomfördes våren 1990 och våren 1991. Vid dekadens slut bör sålunda inte mindre än 300 tjänstemän i ländernas regeringskanslier ha fått en stimulerande extra utbildning i Sverige.

Rättschefen i UD, Hans Corell – numera rådgivare i folkrättsfrågor ("legal counsel") i FN – tog i FN:s sjätte utskott tillsammans med sina kollegor från Kanada, Indien, Mexico och Polen initiativ till att, i samband med utskottets behandling av rapporten från Kommissionen för internationell rätt (ILC), samla så många rättschefer som möjligt för att diskutera frågor av gemensamt intresse. Under stor anslutning behandlades 1991 frågan om rättschefens roll vid regeringarnas ställningstaganden till skilda utrikespolitiska frågor. ■

Mer att läsa:

- "Förenta Nationernas folkrättsårtionde 1990-1999", ISSN 0347-5298 (UD informerar 1991:5)
- "Förenta Nationernas dekad om Internationell Rätt 1990-1999" (studiehäfte utgivet 1990 av Sveriges Fredsråd, tel (08)644-7291)

Den resolution (44/23) som togs med konsensus av FN:s Generalförsamling den 17 november 1989 utlyste perioden 1990-1999 som FN:s dekad för internationell rätt (UN-DIL), med följande målsättning:

- att främja acceptering av och respekt för den internationella rättens principer;
- att främja medel och metoder för fredlig konfliktlösning mellan stater, inklusive anlitan av och respekt för Internationella Domstolen i Haag;
- att stimulera en progressiv utveckling av den internationella rätten och dess kodifiering;
- att stimulera undervisning, forskning, upplysning om och allmän respekt för den internationella rätten.